

زمانه بنیانگذار (جلد سوم)

امام خمینی و چالش‌های انتخابات در دهه ۱۳۶۰

دکتر سید محمد صالح بهشتی نژاد

www.ketab.ir

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)

زمزم
انتشارات

زمانه بنیانگذار (جلد سوم)

امام خمینی و چالش‌های انتخابات در دهه ۱۳۱۰

تهیه‌کننده: پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق

نویسنده: سید محمد صالح بهشتی نژاد
ناظر علمی: سیامک باقری چوکامی
سرور ویراستار: حسین قاسم حمزه
ویراستار: بتول احدی
وایایش نهایی: عبدالرحمن حیاتی اصل

ناشر: زمزم هدایت
صفحه‌آرا: روح‌الله جلالی
ناظر چاپ: ابراهیم اسماعیل زاده

چاپ: مرکز چاپ
قطع: وزیری
نوبت: اول / ۱۴۰۰
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۴۶-۷۰۰-۶
شمارگان: ۲۰۰
قیمت: ۶۳۰۰۰ تومان

آدرس: قم، خیابان شهیدان فاطمی، نبش کوچه ۳، پلاک ۸۱
تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۴۰۷۳۵ / همراه: ۰۹۱۲ ۲۵۳ ۲۸ ۸۷

حقوق چاپ و نشر برای انتشارت زمزم هدایت محفوظ است.

9 789642 467006

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۱
مقدمه	۱۵
۱. انتخابات‌های زمانه بنیانگذار	۱۷
۲. همه‌ایجاد انتخابات	۱۸
۳. موضوعات اساسی و حاکم بر انتخابات	۲۰

بخش نخست

انتخابات‌های نظام‌ساز

فصل نخست: همه‌پرسی جمهوری اسلامی ایران	۲۵
۱-۱. انتخاباتی برای ثبت در تاریخ	۲۵
۲-۱. جمهوری اسلامی موضوع اصلی همه‌پرسی	۲۶
۳-۱. اصرار امام بر برگزاری همه‌پرسی	۲۸
۴-۱. تشکیلات برگزاری همه‌پرسی	۲۸
۵-۱. آغاز مخالفت جریان‌های گوناگون با جمهوری اسلامی	۳۰
۶-۱. پافشاری امام بر ایده جمهوری اسلامی	۳۳
۷-۱. اعلام عمومی پیش‌نویس اولیه قانون اساسی	۳۵
۸-۱. موضع‌گیری احزاب و گروه‌ها درباره همه‌پرسی	۳۶
۹-۱. ابتکاری برای وزن‌کشی مخالفان ایده جمهوری اسلامی	۴۰
۱۰-۱. تأکید امام بر مشارکت فعال اهل تسنن و اقلیت‌های مذهبی	۴۱
۱۱-۱. آماده شدن اجرائیات برگزاری همه‌پرسی	۴۳
۱۲-۱. آغاز مراسم همه‌پرسی جمهوری اسلامی	۴۴

فصل دوم: انتخابات خبرگان قانون اساسی	۴۸
۱-۲. انتخاباتی برای وزن‌کشی جریان‌ها	۴۸
۲-۲. بستر انتخابات خبرگان قانون اساسی	۴۹
۳-۲. مقدمات اجرایی برگزاری انتخابات خبرگان قانون اساسی	۵۹
۴-۲. اختلافات و تعارضات پیش از انتخابات	۶۱
۵-۲. انتخابات خبرگان قانون اساسی و تعارضات پس از اعلام نتیجه	۷۰
فصل سوم همه‌پرسی قانون اساسی	۷۵
۱-۳. نهایی شدن تثبیت جمهوری اسلامی ایران	۷۵
۲-۳. موضع‌گیری احزاب و گروه‌ها درباره قانون اساسی	۷۶
۳-۳. برگزاری همه‌پرسی و حواشی مراسم	۸۵

بخش دوم

انتخابات‌های ریاست جمهوری

فصل چهارم: انتخابات اولین دوره ریاست جمهوری	۸۹
۱-۴. سیره امام، مدیریت دوقطبی‌ها	۸۹
۲-۴. زمینه اجتماعی-سیاسی انتخابات	۸۹
۳-۴. آغاز رقابت‌های انتخاباتی	۹۱
۴-۴. تأیید و رد صلاحیت کاندیداها	۹۳
۱-۴-۴. رد صلاحیت کاندیداها در کمیسیون تبلیغات	۹۴
۲-۴-۴. رد صلاحیت جلال فارسی	۹۵
۳-۴-۴. رد صلاحیت رجوی	۹۵
۵-۴. سیره امام در مواجهه با بنی‌صدر	۹۷
۱-۵-۴. تأییدات امام از بنی‌صدر قبل از فصل انتخابات	۹۸
۲-۵-۴. موضع امام در قبال عوامل پیروزی به بنی‌صدر	۹۹
۳-۵-۴. ممانعت امام از ریاست بنی‌صدر	۱۰۲
۴-۵-۴. مواضع جناح‌ها در قبال بنی‌صدر و واکنش امام*	۱۰۴
۶-۴. تنفیذ ریاست جمهوری بنی‌صدر	۱۱۱
فصل پنجم: انتخابات دوم و سوم ریاست جمهوری	۱۱۴

۱۱۴	۱-۵. انتخاب برای ثبات
۱۱۵	۲-۵. نظارت استصوابی
۱۱۵	۳-۵. مشارکت
۱۱۸	۴-۵. کاندیداتوری روحانیت
۱۲۰	۵-۵. انتخابات غیر رقابتی
۱۲۱	۱-۵-۵. امنیت به مثابه لازمه رقابت سیاسی
۱۲۱	۲-۵-۵. تکثر رقبا
۱۲۲	۳-۵-۵. نبود رقابت میان گروه‌های خط امامی
۱۳۰	۶-۵. عملکرد انتخاباتی گروه‌های چپ‌گرا
۱۳۱	۱-۶-۵. حزب توده
۱۳۱	۲-۶-۵. عملکرد منافقان در انتخابات
۱۳۶	۷-۵. عملکرد نهضت آزادی در انتخابات
۱۳۸	فصل ششم: انتخابات چهارم ریاست جمهوری
۱۳۸	۱-۶. انتخاب برای مصلحت
۱۳۸	۲-۶. مشارکت
۱۴۱	۳-۶. سلامت انتخابات
۱۴۲	۴-۶. رقابت
۱۴۳	۱-۴-۶. عدم کاندیداتوری جناح چپ
۱۴۴	۲-۴-۶. کاندیداتوری مقام معظم رهبری
۱۴۵	۳-۴-۶. رفتار انتخاباتی فعالان سیاسی

بخش سوم

انتخابات‌های مجلس شورای اسلامی

و مجلس خبرگان رهبری

۱۴۹	فصل هفتم: انتخابات نخستین دوره مجلس شورا اسلامی
۱۴۹	۱-۷. انتخاب براساس اعتماد
۱۴۹	۲-۷. شیوه برگزاری انتخابات
۱۵۲	۳-۷. استعفای هاشمی

- ۴-۷. سلامت انتخابات ۱۵۲
- ۵-۷. دعوت به مشارکت ۱۵۳
- ۶-۷. تأکید امام بر انتخاب کاندیداهای سالم‌العقیده ۱۵۴
- ۱-۶-۷. مخالفت امام با تکرر در مجلس ۱۵۵
- ۷-۷. اعتراضات به برگزاری انتخابات ۱۵۶
- ۱-۷-۷. دفاع امام از سلامت انتخابات ۱۵۹
- ۸-۷. نظارت استصوابی بر صلاحیت کاندیداها ۱۶۲
- ۱-۸-۷. تعیین فقهای شورای نگهبان ۱۶۲
- ۲-۸-۷. تأیید صلاحیت رجوی ۱۶۳
- ۳-۸-۷. رد صلاحیت حزب خلق مسلمان آذربایجان ۱۶۴
- ۹-۷. ائتلاف بزرگ ۱۶۴
- ۱-۹-۷. امام و ائتلاف خط امام ۱۶۴
- ۲-۹-۷. منع فهرست فرکانس ۱۶۵
- ۳-۹-۷. شکل‌گیری ائتلاف بزرگ ۱۶۶
- فصل هشتم: نخستین دوره انتخابات مجلس خبرگان رهبری** ۱۶۸
- ۱-۸. ضرورت تداوم حضور روحانیت در عرصه سیاست ۱۶۸
- ۲-۸. جدال بر سر مرجع انتخابات مجلس خبرگان رهبری ۱۶۹
- ۳-۸. زمینه‌های اجتماعی تأخیر در تدوین قانون ۱۷۲
- ۴-۸. تدوین قانون انتخابات مجلس خبرگان رهبری ۱۷۲
- ۵-۸. تأخیر در برگزاری تشکیل مجلس خبرگان رهبری ۱۷۴
- ۶-۸. بیماری امام آماده‌کننده زمزمه‌های تشکیل مجلس خبرگان رهبری ۱۷۵
- ۷-۸. موقعیت اجتماعی برگزاری انتخابات خبرگان ۱۷۶
- ۸-۸. مسئله جانشینی امام ۱۷۸
- ۹-۸. برقراری شرایط اجرایی برگزاری انتخابات ۱۷۹
- ۱۰-۸. رقابت نامزدهای انتخابات خبرگان رهبری ۱۷۹
- فصل نهم: انتخابات دوم دوره مجلس شورای اسلامی** ۱۸۲
- ۱-۹. رقابت درون‌گفتمانی ۱۸۲

۱۸۳	۲-۹. تأیید صلاحیت‌ها
۱۸۵	۳-۹. صحت برگزاری انتخابات
۱۸۷	۴-۹. مشارکت و طرد تحریم انتخابات
۱۸۷	۱-۴-۹. تحریم مشارکت بانوان
۱۸۸	۵-۹. تعدیل تأثیر احزاب
۱۹۱	۱-۵-۹. مقابله با انحصارانگاری روحانیت
۱۹۲	۲-۵-۹. تلاش برای تمرکززدایی
۱۹۴	۶-۹. توازن رقابت سیاسی
۱۹۵	۷-۹. حفظ انسجام سیاسی
۱۹۷	۱-۷-۹. تلاش‌ها برای وحدت سیاسی
۲۰۱	فصل دهم: انتخابات سوم دوره مجلس شورای اسلامی
۲۰۱	۱-۱۰. سیره امام، مدیریت تعارض‌های درون‌گفتمانی
۲۰۱	۲-۱۰. مشارکت
۲۰۲	۳-۱۰. سلامت انتخابات
۲۰۳	۱-۳-۱۰. تعیین مرجع تأیید صلاحیت
۲۰۴	۲-۳-۱۰. بررسی صلاحیت نامزدها
۲۰۵	۳-۳-۱۰. تشکیک در سلامت انتخابات
۲۰۶	۴-۱۰. آزادی انتخاب
۲۰۸	۵-۱۰. رقابت انتخاباتی
۲۱۰	۱-۵-۱۰. رفتار انتخاباتی جناح چپ
۲۱۱	۲-۵-۱۰. دفاع امام از جناح راست
۲۱۳	فصل یازدهم: جمع‌بندی
۲۱۳	۱-۱۱. انتخابات در بستر دموکراسی
۲۲۰	۲-۱۱. انتخابات و دموکراسی اسلامی
۲۲۰	۱-۲-۱۱. دموکراسی اسلامی
۲۲۳	۳-۱۱. انتخابات، سنگ‌محرک دموکراسی اسلامی
۲۲۴	۴-۱۱. اهمیت نفس حضور در انتخابات

- ۱۱-۵. انتخابات در ابعاد مشارکت سیاسی ۲۲۴
- ۱۱-۵-۱. سطح کلان: سازمان‌های اجرایی و نظارتی ۲۲۷
- ۱۱-۵-۲. سطح میانی: احزاب و نخبگان ۲۳۲
- ۱۱-۵-۳. سطح خرد، مردم ۲۳۸
- کتابنامه ۲۴۷

پیشگفتار

انقلاب اسلامی ایران از بزرگ‌ترین رویدادهای قرن بیستم است که معجزه الهی نامیده می‌شود. در واقع انقلاب اسلامی رویداد تاریخی است که به هیچ‌یک از دو بلوک غرب لیبرال و شرق مارکسیسم وابسته نبود و بدون مکتب سیاسی بنیانگذار انقلاب و بصیرت و اراده خلل‌ناپذیر امام خمینی^ع امکان شکل‌گیری و پیروزی نداشت. پس از پیروزی انقلاب نیز نظام‌سازی و تثبیت جمهوری اسلامی و عبور دادن از گردنه‌های خطرناک و همه‌سوسه‌هایی که مقاومت‌ناپذیر به نظر می‌رسید، کمتر از فرایند پیروزی انقلاب اسلامی اهمیت نداشت؛ به تعبیر شهید مطهری^ع، «اگر قدما گفته‌اند جهان‌گیری از جهان‌داری ساده‌تر است و ما باید بگوییم انقلاب ایجاد کردن از انقلاب نگه‌داشتن آسان‌تر است.»^۱

«زمانه بنیانگذار» انقلاب اسلامی خطرناک‌ترین و سخت‌ترین دهه عمر انقلاب اسلامی ایران بود. چالش‌ها و بحران‌آفرینی‌های سیاسی و امنیتی عوامل داخلی و خارجی در این دهه چنان گسترده بود که در کمتر انقلابی رخ داده است. چنین زمانه پرتلاطمی، که هر لحظه‌اش رخدادی پرخطر، منحرف‌کننده یا براندازانه انقلاب بود، بدون مکتب سیاسی امام خمینی^ع، قاطعیت و درایت خاصش امکان نداشت بتوان از آنها عبور کرد. هدایت و مواضع عقلایی، عادلانه و شجاعانه امام خمینی^ع در قبال شخصیت‌ها، گروه‌ها، احزاب، جناح‌ها و جریان‌های سیاسی و مواجهه هوشمندانه و متوکلانه با رخدادهای سیاسی و امنیتی همچون آشوب‌ها، خشونت‌ها، وحشت‌افکنی‌های گروه‌های ضد انقلاب و اقدام‌های تروریستی، کودتاها، تجزیه‌طلبی‌ها، جنگ تحمیلی، دعاواها، اختلافات و منازعات سیاسی و... در این دهه و همراه با مواضع روشن، اصولی و قاطع در قبال قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای، نظام جمهوری اسلامی ایران را تثبیت و تحکیم کرد.

افزون بر شرح پیشین، اهمیت و حساسیت تاریخ‌پژوهی دهه شصت به این دلیل است که چهل سال از پیروزی انقلاب گذشته و جمهوری اسلامی با نسلی از جوانان روبه‌روست که نه دهه اول و دوم انقلاب را دیده و درک کرده‌اند و نه اطلاعات و آگاهی کاملی از آن دارند و اکنون درباره انقلاب اسلامی و مسائل دهه شصت انقلاب پرسش‌های فراوانی پیش روی این نسل قرار دارد؛ پرسش‌هایی که به‌طور طبیعی برای هر جوانی طرح می‌شود و همچنین، پرسش‌هایی که جریان مخالف و ضدانقلاب با هدف تحریف حوادث پس از انقلاب و به‌منظور مشروعیت‌یابی برای خود و مشروعیت‌زدایی از خادمان اصلی انقلاب، پیش روی آنها قرار داده است.

افزون بر این، تاریخ تحولات دهه شصت، زیربنای تبیینی جریان‌شناسی فکری، فرهنگی و سیاسی امروز و شناسنامه عملکرد آنها از حیث خادم یا خائن بودن به منافع ملی است. در چنین موقعیتی شکل‌گیری جریان تاریخ‌نگاری را شاهدیم که وارونه‌سازی تاریخ دهه شصت را محور فعالیت‌های پژوهشی خود قرار داده، و تحریف را تا بدانجا پیش برده، که محکومات تاریخ انقلاب اسلامی و تاریخ دهه شصت را منکر شده است؛ به‌گونه‌ای که، رهبر معظم انقلاب در واکنش به آن فرمودند: «مراقب باشید جای شهید و جلاد در دهه شصت عوض نشود.»^۱

بنابراین، تاریخ‌پژوهی تحلیلی تحولات دهه شصت، که دهه مظلوم و متأسفانه ناشناخته و درعین حال بسیار مهم و سرنوشت‌ساز در تاریخ انقلاب اسلامی است، و تبیین چگونگی مواجهه حضرت امام خمینی با رخدادهای سیاسی و امنیتی این دهه و نحوه عبور دادن کشور از چالش‌ها و بحران‌های پی‌درپی از نیازمندی‌های ضروری نسل امروز و گام دوم انقلاب اسلامی است.

درواقع، شناخت انقلاب اسلامی بدون دانستن حقایقی که در دهه شصت رخ داده است، ممکن نیست. به‌رغم فعالیت‌های پژوهشی چشمگیر مؤسسات تاریخ‌پژوهی مانند مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، مؤسسه پژوهش‌های سیاسی، حوزه هنری، مرکز عالی مطالعات انقلاب اسلامی و مرکز اسناد انقلاب اسلامی درباره رویدادها و تحولات دهه شصت، هنوز

۱. بیانات امام‌خامنه‌ای (علیه‌السلام) در بیست و هشتمین سالگرد رحلت امام خمینی، ۱۴/۳/۱۳۹۶، دسترسی در:

خلاهای تحلیلی فراوانی در این باره وجود دارد که به پژوهش‌های تحلیلی - تاریخی درباره نقش بی‌بدیل امام خمینی علیه السلام در هدایت کشتی انقلاب از فتنه‌ها، چالش‌ها و بحران‌های براندازانه دهه شصت نیازمند است.

باتوجه به مظلومیت زمانه بنیانگذار و نقش خدمات بی‌بدیل حکیم مقتدر دهه شصت به ایران و اسلام، هدف این پژوهش مروری بر این نقش در معماری و نظام‌سازی دهه شصت و چگونگی هدایت و مدیریت انقلاب در سخت‌ترین اوضاع بحران‌آفرینی‌ها و چالش‌های سیاسی و امنیتی داخلی و خارجی در این دهه است. بنابراین، از میان موضوعات گسترده قابل بررسی درباره دهه شصت، چهار موضوع در اولویت قرارگرفت که به نظر می‌رسد، ترسیم‌کننده وجوه مختلفی از اصول و مبانی متعالی حکمت نظری و عملی بنیانگذار انقلاب اسلامی در معماری جمهوری اسلامی ایران و شیوه عبور خردمندان، اخلاق‌مداران، مهربانان و مقتدرانه رهبر کبیر انقلاب از موقعیت پرتلاطم زمانه دهه ۱۳۶۰ باشد. این چهار موضوع عبارت‌اند از:

۱. امام خمینی علیه السلام و چالش‌های احزاب و جریان‌های سیاسی دهه ۱۳۶۰؛

۲. امام خمینی علیه السلام و چالش‌های سیاسی امنیتی در دهه ۱۳۶۰؛

۳. امام خمینی علیه السلام و چالش‌های انتخابات در دهه ۱۳۶۰؛

۴. امام خمینی علیه السلام و چالش‌های سیاست خارجی در دهه ۱۳۶۰.

هریک از این چهار موضوع، در قالب جلدی مجزا چاپ خواهد شد.

در اینجا شایسته است از نویسندگان و ناظران علمی هر یک از آثار، به‌ویژه، آقای دکتر سیامک باقری، که مسئولیت مدیریت این پژوهش را برعهده داشتند، صمیمانه تقدیر و تشکر کنیم.

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه السلام

مقدمه

انتخابات از مهم‌ترین عرصه‌های ظهور مردم‌سالاری دینی در جمهوری اسلامی ایران است که نمودار اقتدار نظام جمهوری اسلامی ایران^۱ و مظهر خداباوری، مردم‌باوری و خودباوری انقلاب اسلامی^۲ شناخته می‌شود.

با توجه به اهمیت انتخابات، جمهوری اسلامی ایران در طی گذشت چهل سال از حیاتش، از برگزاری صحیح و پرشور انتخابات در کشور صیانت کرده است. معارضان جمهوری اسلامی نیز بر این مهم واقف‌اند و در طی این سال‌ها در هر انتخابات با توجه به نوع انتخابات بر شبهه‌ای تأکید نموده، و کوشیده‌اند مردم ایران را به انتخابات بی‌اعتماد، و این بی‌اعتمادی به دیگر حوزه‌ها، به خصوص آزادی سیاسی و مشارکت سیاسی و ممکن نبودن اثرگذاری مردم بر سرنوشت خویش، تسری دهند؛ چنان‌که اتهاماتی مانند تقلب، مهندسی انتخابات، انحصارطلبی و... را برجسته، و این‌گونه بر مهم‌ترین شبهه خویش مبنی بر عدم شکل‌گیری نظام و تقلیل جمهوری اسلامی ایران به رژیم تأکید نموده‌اند. در این راستا معارضان جمهوری اسلامی در دوران حیات انقلاب اسلامی در عرصه انتخابات

۱. انتخابات می‌تواند برای کشور و ملت ما یک وسیله مصونیت و یک نمودار اقتدار باشد و ملت و نظام اجرایی کشور را در مقابله با چالش‌های گوناگون جهانی، از گذشته مستحکم‌تر کند. انتخابات می‌تواند نظام جمهوری اسلامی را جوان‌تر از آنچه هست، بکند. (بیانات امام‌خامنه‌ای^{علیه‌السلام} در اجتماع بزرگ مردم کرمان، ۱۳۸۴/۲/۱۱، دسترسی در <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3278>).

۲. انتخابات مظهر هر سه باوری است که در امام وجود داشت و باید در ما وجود داشته باشد: مظهر خداباوری است؛ چون تکلیف است؛ وظیفه ماست، تکلیف ماست که در سرنوشت کشور دخالت کنیم؛ تک‌تک آحاد ملت این تکلیف را دارند؛ مظهر مردم‌باوری است؛ چون انتخابات مظهر اراده آحاد مردم است؛ مردم‌اند که مسئولان کشور را به این وسیله انتخاب می‌کنند؛ و مظهر خودباوری است؛ چون هرکسی که رأی در صندوق می‌اندازد، احساس می‌کند که به سهم خود در سرنوشت کشور دخالت کرده است، به سهم خود تعیین کرده است. (بیانات امام‌خامنه‌ای^{علیه‌السلام} در مراسم بیست و چهارمین سالروز رحلت حضرت امام‌خامنه‌ای^{علیه‌السلام}، ۱۳۹۲/۳/۱۴، دسترسی در: <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=22788>).

راهبردهای گوناگونی را برگزیده‌اند تا به گونه‌ای بتوانند به نظام جمهوری اسلامی ایران ضربه زنند. البته جمهوری اسلامی ایران اقتدار خویش را در این عرصه پر قوت نشان داده است و همچنان پیوستگی خود را با مردم حفظ کرده است.

اهمیت بررسی انتخابات فقط به منظره تقابلی محدود نیست، بلکه از منظره تثبیتی نیز می‌توان درباره انتخابات کندوکاو نمود؛ جمهوری اسلامی ایران در تجربه چهل ساله خویش توانسته به بالندگی بی نظیری در عرصه‌های گوناگون دست یابد و خود را در جایگاه الگویی در عرصه حکمرانی مطرح نماید. حوزه مشارکت سیاسی از مهم‌ترین حوزه‌های عرصه حکمرانی است. البته اندیشمندان با نظاره پدیده شگفت‌انگیز جمهوری اسلامی ایران، هنگام تبیین آن به سردرگمی افتاده‌اند و می‌کوشند این پدیده را با مدل‌ها و نظریات جوامع غربی مقایسه کنند و چون الگوی اسلامی — ایرانی مشارکت سیاسی با قوازه‌های غربی همخوان نیست، برخی از تریبون‌ها در مسیر پیشرفت جمهوری اسلامی، سخن و برخی از تغییر مسیر حرکت رو به رشد آینده سخن می‌گویند؛ اما چاره کار، فهم نوآوری انقلاب اسلامی در شکل‌گیری الگوی منحصر به فرد مشارکت سیاسی جمهوری اسلامی در طول حیات انقلاب اسلامی است.

راهکار تحقق این اهداف بررسی موشکافانه انتخابات در جمهوری اسلامی، خصوصاً دوران حیات امام خمینی است. در بررسی موضوعات مختلف سیاسی، دوران حیات امام اهمیت بسیار دارد؛ زیرا این دوران، دورانی پرتهاپ بود که با وجود همه آشفتگی‌ها، جمهوری اسلامی با رهبری امام خمینی توانست بنیان‌های ساختار سیاسی خویش را بنا نهد.

با این وصف، امام خمینی، بنیان‌گذار انقلاب اسلامی، در بستر جمهوری اسلامی امکان رشد مردم ایران را با گفتمان مردم‌سالاری دینی (یا به تعبیر ایشان دموکراسی اسلامی) فراهم ساخت و موقعیتی را فراهم نمود تا مردم ایران، فرهنگ سیاسی متمایزی را اختیار کنند و در آن به طور مشخص، انتخاب مردم و حکومت، تأثیر و تأثر متقابلی دارد و انتخابات از شکل صوری و بی‌خاصیت — آن‌طور که در دوران پهلوی بود — فاصله گیرد و به عنصری اساسی در سیاست‌ورزی تبدیل شود.

برای بررسی سیره عملی امام خمینی و انتخابات، سه محور کلیدی راهگشای تبیین مسئله تحقیق خواهد بود. این محورها عبارت‌اند از:

۱. محور نخست، تاریخ و انتخابات‌های صورت گرفته در دوران زعامت امام خمینی؛
۲. محور دوم، سخنرانی‌ها و پیام‌هایی امام خمینی درباره انتخابات است که طی آن وی می‌کوشد رابطه‌ای دوسویه در بستر دموکراسی اسلامی را محقق سازد؛
۳. محور سوم، موضوعات اساسی و حاکم بر انتخابات است که انتخابات را معنا و مفهوم می‌بخشد؛ این موضوعات دموکراسی اسلامی، رقابت سیاسی و مشارکت سیاسی است.

۱. انتخابات‌های زمانه بنیانگذار

به‌طور کلی انتخابات‌های دوران حیات امام خمینی در سه بخش قرار می‌گیرد:

الف) انتخابات‌هایی که به‌نظام‌سازی در جمهوری اسلامی ایران پرداخته، و درحقیقت جمهوری اسلامی را در ایران تثبیت نمودند و همه‌پرسی جمهوری اسلامی، انتخابات مجلس خبرگان قانون اساسی و همه‌پرسی قانون اساسی جمهوری اسلامی را شامل می‌شود؛

ب) انتخابات‌هایی که به حوزه اجرایی مربوط است و قوه مجریه را در جمهوری اسلامی ایران تعیین می‌نماید و شامل چهار دوره انتخابات می‌شود؛

پ) انتخابات‌هایی که به حوزه قانون‌گذاری مربوط است و شامل سه انتخابات مجلس شورای اسلامی و یک انتخابات مجلس خبرگان رهبری است.

ترتیب انتخابات‌ها در طول دهه اول (دهه شصت) انقلاب اسلامی به شرح ذیل است:

ردیف	موضوع	تاریخ
۱	همه‌پرسی جمهوری اسلامی	۱۳۵۸/۱/۱۲
۲	انتخابات مجلس خبرگان قانون اساسی	۱۳۵۸/۰۵/۱۲
۳	همه‌پرسی قانون اساسی جمهوری اسلامی	۱۳۵۸/۰۹/۱۱
۴	انتخابات ریاست جمهوری (بنی صدر)	۱۳۵۸/۱۱/۰۵
۵	انتخابات مجلس شورای اسلامی	۱۳۵۸/۱۲/۲۴
۶	انتخابات ریاست جمهوری (شهید رجایی)	۱۳۶۰/۰۵/۰۲

۱۳۶۰/۰۷/۱۰	انتخابات ریاست جمهوری (مقام معظم رهبری)	۷
۱۳۶۱/۰۹/۱۹	انتخابات مجلس خبرگان رهبری	۸
۱۳۶۳/۰۱/۲۶	انتخابات مجلس شورای اسلامی	۹
۱۳۶۴/۰۵/۲۵	انتخابات ریاست جمهوری (مقام معظم رهبری)	۱۰
۱۳۶۷/۰۱/۱۹	انتخابات مجلس شورای اسلامی	۱۱

۲. همه ابعاد انتخابات

امام خمینی در دوران زعامت خود و طی یازده دوره انتخابات بارها به ابعاد گوناگون موضوع انتخابات پرداخته، و انتظارات و بایسته‌های انتخابات در جامعه اسلامی را تبیین نموده‌اند؛ چنان‌که در سخنرانی‌ها و پیام‌هایشان، به موضوع انتخابات در سی کد تفسیری اشاره می‌شود. این کدهای تفسیری عبارت‌اند از:

فراهم نمودن زمینه انتخابات آزاد؛ مراقبت از آرای مردم و جلوگیری از تقلب؛ بی‌طرفی مجریان انتخابات؛ به‌کارگیری افراد امین در سر صندوق‌ها؛ در نظر داشتن خدا؛ رعایت موازین اسلامی؛ قاطعیت و دقت در کار؛ ملاحظه حیثیت جمهوری اسلامی؛ گزینش صحیح؛ رأی آگاهانه؛ بررسی سوابق داوطلبان؛ مشورت با صاحب نظران؛ عمل به تشخیص خود؛ معتقد به اسلام و جمهوری اسلامی؛ وفادار به قانون اساسی و اصل ولایت فقیه؛ داشتن تخصص؛ شجاعت؛ ساده‌زیستی؛ خدمتگزار ملت و حامی مستضعفان و محرومان؛ بصیر در امر دین و دنیا؛ غیروابسته به شرق و غرب و مکتب‌های انحرافی؛ نیت الهی؛ توانایی انجام دادن مسئولیت؛ هیاو نکردن در صورت شکایت به انتخاب؛ رعایت اخلاق اسلامی در تبلیغات انتخاباتی؛ استفاده نکردن از اموال عمومی و بیت‌المال برای رقابت‌های انتخاباتی؛ عدم تخریب و هتک حرمت رقیب؛ قانون‌پذیری و قانون‌گرایی؛ پرهیز از اقدامات تفرقه‌انگیز.

طی فرایند تحلیل مضمون و خلاصه کردن این کدها در ادبیات سیاسی امام خمینی، به شش عرصه در جایگاه محورهای کلیدی موضوع انتخابات توجه می‌شود که می‌توان آنها را ارکان انتخابات از منظر امام خمینی تعبیر کرد؛ امر انتخاب (انتخاب اصلح)؛ مجری انتخابات؛ نامزدهای انتخاباتی؛ انتخاب‌کنندگان؛ ناظران و مجریان انتخابات؛ طرفداران نامزدها.

<ul style="list-style-type: none">• فراهم نمودن زمینه انتخابات آزاد• بی‌طرفی مجریان انتخابات	<ul style="list-style-type: none">• مراقبت از آرای مردم و جلوگیری از تقلب• به‌کارگیری افراد امین در سر صندوق‌ها	مجری انتخابات
<ul style="list-style-type: none">• ناظرین و مجریان انتخابات• رعایت موازین اسلامی• ملاحظه حیثیت جمهوری اسلامی	<ul style="list-style-type: none">• در نظر داشتن خدا• قاطعیت و دقت در کار• گزینش صحیح	ناظرین و مجریان انتخابات
<ul style="list-style-type: none">• معتقد به اسلام و جمهوری اسلامی وفادار به قانون اساسی و اصل ولایت فقیه• داشتن تخصص، شجاعت، ساده‌زیستی، خدمتگزار ملت و حامی مستضعفان و محرومان• بصیر در امر دین و دنیا غیر وابسته به شرق و غرب و مکتب‌های انحرافی		امر انتخابات (انتخاب اصلح)
<ul style="list-style-type: none">• رأی‌گاہ‌ها• مشورت با صاحب‌نظران	<ul style="list-style-type: none">• بررسی سوابق داوطلبان• عمل به تشخیص خود	انتخاب‌کنندگان (رأی‌دهندگان)
<ul style="list-style-type: none">• نیت الهی• توانایی انجام دادن مسئولیت از سوی نامزد منتخب• هیاهو نکردن در صورت شکایت به انتخاب		انتخاب‌شوندگان (نامزدها)
<ul style="list-style-type: none">• در تبلیغات انتخاباتی، رعایت اخلاق اسلامی، استفاده نکردن از اموال عمومی و بیت‌المال برای رقابت‌های انتخاباتی، عدم تخریب و هتک حرمت رقیب، قانون‌پذیری و قانون‌گرایی، پرهیز از اقدامات تفرقه‌انگیز		طرفداران نامزدها

مبتنی بر ارکان پیشین، انتخابات در دیدگاه امام خمینی در مدل ذیل خلاصه می‌شود. نتایج، بررسی انتخابات‌های گوناگون را در فصول کتاب تسهیل خواهد کرد و پژوهشگر را یاری خواهد نمود تا هر انتخابات را مبتنی بر این مضامین بررسی کند و بکوشد هر انتخابات را براساس این ارکان کندوکاو نماید.

۳. موضوعات اساسی و حاکم بر انتخابات

در سیره عملی امام خمینی، سه موضوع دموکراسی اسلامی، رقابت سیاسی و مشارکت سیاسی اصلی‌ترین مسائل حاکم بر اندیشه وی درباره انتخابات است که ملاحظه می‌شود ایشان در دهه شصت می‌کوشد دو موضوع رقابت سیاسی و مشارکت سیاسی را در سایه سار دموکراسی اسلامی صورت‌بندی کند.

الف) دموکراسی اسلامی و اصل انتخابات: در دیدگاه وی انتخابات اصلی اسلامی است و تحقق حکومت اسلامی فقط در سایه انتخابات تحقق‌پذیر است؛ چنان که لب‌اللباب اندیشه ایشان درباره انتخابات در این سخن خلاصه می‌شود:

نظام جمهوری اسلامی؛ نظامی که متکی به قانون اسلام است و از طرفی متکی به اراده مردم و آرای عمومی؛ نظامی که در تاریخ معاصر جهان، نمونه ندارد و الگوی آن حکومت رسول‌الله ﷺ و حضرت علی ؑ است. جمهوری اسلامی بدین معنا، که قانون کشور را قوانین اسلامی تشکیل می‌دهد ولی فرم حکومت، جمهوری است، و مراد از جمهوری، به همان معنایی که در همه جای دنیا رایج است، با این تفاوت که قانونش اسلامی خواهد بود.^۱

چنان‌که از این سخن برداشت می‌شود، در دیدگاه وی، انتخابات، فی‌نفسه اصالت دارد و مختص دوران حاضر و مبتنی بر اندیشه دموکراسی حاصل از تمدن غرب نیست، بلکه حکومت رسول‌الله ﷺ و حضرت علی ؑ بر آن اساس شکل گرفته بود.

ب) رقابت‌های سیاسی: وی رقابت‌های سیاسی را در بستر زمانه بررسی می‌کرد و می‌کوشید از طریق مقبولات دوران معاصر، رقابت‌های سیاسی را شکل دهد؛ چنان‌که در تعیین قانون اساسی به مجلس مؤسسان یا مجلس خبرگان قانون اساسی استناد می‌کرد و افکار عمومی را به سمتی سوق می‌دهد که برای تثبیت جمهوری اسلامی، ضروری است مقدمات تشکیل این مجلس را فراهم سازند. دیگر مقبولات و بسترهای زمانه در طول فصول جاری کتاب، و به فراخور بحث اشاره می‌شود.

ت) مشارکت سیاسی: امام خمینی در تبیین مشارکت سیاسی دغدغه اصلی خویش را

۱. سیدروح‌الله موسوی خمینی، صحیفه امام، تهران، عروج، ۱۳۷۳، ج ۳، ص ۱۴۵.

هدایت و ارتقای فرهنگ سیاسی مردم و نخبگان ایران و شکل دادن ساختار سیاسی و نظام انتخاباتی جمهوری اسلامی قرار می دهند؛ به گونه ای که پس از تثبیت جمهوری اسلامی ایران، وی می کوشد به صورت موردی به انتخابات وارد نشود و انتخاب اصلح را به عهده مردم گذارد و با تعیین معیارهایی، مردم را به سمت انتخاب اصلح سوق دهند. البته این موضع درباره سه انتخابات اول جمهوری اسلامی ایران (همه پرسی جمهوری اسلامی ایران، مجلس خبرگان قانون اساسی و همه پرسی قانون اساسی) استثنا شده و در این سه انتخابات امام خمینی نظر خود را به طور مشخص ذکر کرد، و حضور مردم را برای رأی به آن نظر فرا می خواند.

با توجه به مسائل و موضوعات درباره مسئله انتخابات در دهه اول انقلاب اسلامی، مبتنی بر سیر تاریخی انتخابات و موضوع انتخابات، این کتاب در سه بخش، یازده فصل و یک مقدمه به شرح ذیل سامان دهی شده است.

بخش نخست، مربوط به انتخابات های ابتدای انقلاب اسلامی است که هنوز جمهوری اسلامی ساختار سیاسی خود را شکل نداده و انتخابات سرآغاز تحقق ساختار سیاسی در جمهوری اسلامی است؛ از این رو این بخش انتخابات های نظام ساز نام گرفت. انتخابات های بررسی شده در این بخش شامل: همه پرسی جمهوری اسلامی، مجلس خبرگان قانون اساسی و همه پرسی قانون اساسی است؛ همه پرسی جمهوری اسلامی با هدف به ثبت رسیدن مقبولیت جامع جمهوری اسلامی در میان مردم با آرای بالاست، سپس انتخابات مجلس خبرگان قانون اساسی برای تدوین قانون اساسی بود و به نوعی وزن کثیف جریان های مختلف انقلابی از مسیر انتخابات است و سرانجام همه پرسی قانون اساسی و تثبیت این موضوع که مردم فقط از سر شور، هیجان و نداشتن شناخت صحیح، به جمهوری اسلامی ایران رأی نداده اند، بلکه اقبال آنان به جمهوری اسلامی همراه با عقلانیت است؛

بخش دوم، شامل انتخابات های ریاست جمهوری دهه اول انقلاب اسلامی است؛ چون انتخابات دوم و سوم ریاست جمهوری مسائل و موقعیت مشابهی دارد، پس این دو انتخابات در یک فصل بررسی می شود؛

بخش سوم، شامل انتخابات‌های مجلس شورای اسلامی است و البته به علت مشابهت موقعیت اجتماعی و موضع‌گیری یکسان امام خمینی با انتخابات مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری، انتخابات مجلس خبرگان رهبری در این بخش گنجانده شد. در پایان فصل نهایی سیره عملی امام خمینی، درباره کلیت انتخابات بررسی و تلاش می‌شود برای مخاطبان دیدگاهی کلی درباره انتخابات با تقسیم‌بندی انتخابات در بستر دمکراسی، انتخابات در نظام دمکراسی اسلامی و انتخابات در ابعاد کلان، میانی و خرد مشارکت سیاسی ایجاد شود.

سید محمد صالح بهشتی نژاد

زمستان ۱۳۹۹